Visatos centro paieškos ir šiaip įdomūs atradimai

Arvydas Palevičius, Gintaras Patackas.
Dubičių koplytstulpiai. Tapyba ir poezija.
K.: Kitos spalvos, 2019. 216 p.

Kurgi yra arba bent jau galėtų būti Visatos centras, nenustoja ginčytis astronomai ir astrofizikai, nors ir pateikdami svariai argumentuotas versijas, tačiau jos dažniau prieštarauja viena kitai, negu papildo. Taigi kuo tikėti, o kuo neverta – vien skonio reikalas. Visai kitaip tą sudėtingą reikalą imasi gvildenti poezija. Visatos centras yra ten, kur esi tu. Visatos centras yra čia! Paprasta ir aišku, jei pridėtume biblinę nuorodą: kur tavo širdis – ten tavo turtas. Šitaip atsiranda visai kitas tikslas ir kita misija, nes poezija siekia užčiuopti ir atverti slapčiausias širdies kerteles. Bendras poeto Gintaro Patacko ir dailininko Arvydo Palevičiaus kūrybinis darbas pasakoja iš pirmo žvilgsnio dvi skirtingas istorijas, tačiau jas sieja viena tema, jos viena kitą papildo ir pačią temą praplečia. Kaip liudija šios gražiai, net prabangiai išleistos knygos pavadinimas, kelionė veda į Dubičių kaimą Varėnos rajone, šalia Ūlos upės. Pirma, tai reikšminga istorinė vieta, ten žmonės gyvenę dar akmens amžiuje, senovinėse kronikose, datuojamose 1365 m., minima ten stovėjusi pilis, vietinėse kapinėse palaidoti 1863 m. sukilimo dalyviai. Tačiau palikime istorikams privilegiją leistis į platesnes šių įvykių interpretacijas ir sustokime ties kūrybiniu „Dubičių koplytstulpių“ aspektu. Dabar tai nedidelis kaimas ir siauras upelis. Tačiau atkreipkime dėmesį, kad miškinga gamta Varėnos rajone labai graži, ir tokie kampeliai tiesiog įsirašo mums į širdį. Pasak budistų, ypač gražūs gamtos kampeliai yra vietos, kur kažkada gimė bodhisatva. Vadinasi, gražus peizažas yra šventa vieta, ir ten gali atsiverti visas širdies turinys. O jei ne – tai širdis pernelyg kieta?

G. Patackas „Prologe“ siūlo:

Vėl leistis į nežinomą kelionę
Ir nuotykių patirti įvairių
Ir seną įgyvendinti svajonę
Užtenka postulatų keturių

Kokie gi tie postulatai? Pirma, siūloma nušvilpti generolo kitelį ir pasimelsti už visus, kad kelyje lydėtų angelas. Tai reiškia, kad leidžiamasi ne į turistinę kelionę, apsimovus šortus, su fotoaparatu per petį, bet laukia ypatingas, dvasinis kelias. Antra, pagirdyti samarietį, ką gi, pabandyk jam prilygti, bent jau gerais norais. Trečia, suvalgyti priešo širdį, bet didžiausias mūsų priešas yra ydos, ir tas „žmogėdrystės“ aktas reiškia vidinį apsivalymą. Ketvirta, būti tvirtam, o tuomet „prieš tave nuščius visa Gamta“, ir tai yra kelionė į Dubičius, kitaip tariant, iš savęs į save.

Neieškokime keistų stebuklų, kurių nėra ir nebus, bet magiška poeto kalba byloja, skelbia dalykus, kuriuos nėra lengva suvokti, tačiau juos teks ištverti:

Nes pats Aukščiausias danguje
Vudu tau aukurų užkūrė
Iš lėto degina tave
Į tavo kančią meiliai žiūri

Tad krinta pelenai žemyn
Kaip aukso vilna mėnesienoj
Ir kviečia Arvydo pilin
Dubičiuose praleisti dieną

(„Vudu aukuras“)

Kokia gi ta Arvydo (Palevičiaus) pilis? Iš jos neliko nė griuvėsių! Vien fragmentai: durys, langai, na, spynos, dar šis bei tas. Jau nesančios visumos detalės, kurios spontaniškai gali patraukti mūsų dėmesį, tik paskui susimąstome – kodėl? Fragmentai siekia atkurti visumą, ir ji iškyla tarytum šešėlis, neatitinkantis daikto kontūrų, ir galbūt tai senosios pilies vizija. Ir tos fragmentiškos pilies gyventojų čia apstu, tik jie tarytum netikėti svečiai iš praeities, lyg nužengę iš labai senų apdulkėjusių ir laiko nublukintų paveikslų, lyg istorijos keliautojai, lyg japonų literatūrinio žanro kaidano vaiduokliai, nors pozavo gyvi, realūs žmonės. Čia, be poeto atvaizdo ir dailininko autoportreto, atrastume gausų būrį tų susikaupusių žvilgsnių ir keista, ne visai žemiška išraiška ženklintų veidų. Kaip teigia autoriai, ši knyga yra atsakymas į Pranciškaus, dabartinio Romos popiežiaus, kvietimą pažinti savo šaknis. Tą jis pabrėžė lankydamasis Lietuvoje. Knygos autoriams tai, visų pirma, individualus kelias, kartu savęs pažinimas, kuris be tų bendrų – istorijos ir tautos – šaknų būtų tik paviršutiniška ir egzotiška ekskursija. Ir to kelio orientyrai – meistriškas A. Palevičiaus teptukas bei ironiška ar melancholiška G. Patacko plunksna. Taip ateiname į tuos Dubičius, kurie gali būti bet kurioje pasaulio vietoje, bet ten atrandame save: tai, kas mums brangu, ir tai, kas drumsčia mums sielą, bet tai yra mūsų savastis, o šio pasaulio paviršutiniškoje buityje tokie atradimai gali pasirodyti labai netikėti. Kaip amžinajam Kolumbui, ieškančiam Indijos, bet atrandančiam naujus žemynus. Kai kam tas kelias bus trumpas, kai kam – labai ilgas, o kai kam nelemta pasiekti tikslo niekada. Juk:

Istoriją savaip kiekvienas rašo
Prie josios vyrai sėlina rimti
Tartum kaladę kortų kruopščiai pašo
Bet ji vis viena skenėja naktį

(„Liublino unija“)

Arba:

Vieni dar aria o kiti tik geria
Dubičiuos šiandien jau laikai kiti
Dubičiuos nežinia kas pasidarė
Tiek daug žmonių klajojančių naktį

(„Dubičių šiandiena“)

Tačiau:

Turėjau dar papildomam bake
Aš gero aviacinio benzino
Ir atsidūriau reikiamam taške
Ir niekas skrydžio man nesugadino

Nors ir troškino skrydžio vidury
Bet Šventą Krikšto vandenį aš gėriau
Dubičiuos atsidūriau kambary
Ir nuo pasaulio atsitvėriau

(„Ikaro skrydis“)

Šįsyk Ikaras nežūva, gal dėl to, kad leidžiasi žemyn, ne veržiasi Saulės link, ir tai metaforiška dvasinė kelionė, tačiau realus troškimas:

Maldauju aš muežkit į Dubičius
Kur garsiai loja naktyje šuva
Galbūt kokia žvaigždė nukris netyčia
Ir išgražės gimtoji Lietuva

(„Dubičių sutemos“)

Ir kurgi ta „didžioji palaima“ tame rojaus kampelyje, kuris būtų galutinis paskirties taškas? Iš tiesų tai tik pradžia:

Prilygintas šis darbas bus titano
Arba Sizifo darbui sonetus
Rašys vaikai iš žalvarinės menės
Ir pasipils jiemsašarų lietus

(„Hemingvėjus“)

Prasmę gali atrasti tik pačiame procese, nes rezultatas jau nepriklauso tau, kaip sakoma, Dievas pjauna ten, kur nesėja, o žmogui Jis patiki darbą savo lauke. Ar tai vadintume evangeline drama? Tačiau suvokę jos esmę priimame į širdį šį vyksmą kaip palaimą; tai ne aklas tikėjimas, kad „viskas Aukščiausiojo valioje“, tai realus buvimas ir suvokimas, kad tikroji mūsų būtis yra palaima, ramybė, sielą užpildantis džiaugsmas.

Iš lėto į Dubičius išeinu
Ozono pilnas oras daros gera
Prasminga daugiareikšmiška kilnu
Garuoja lapai virsdami į varį

(„Po lietaus“)

Jei į šią dvasios ramybės idilę įsiveltų absurdo elementai grynu pavidalu, primetantys savivalės apynasrį, tuomet ir menkiausias žingsnelis toliau nejmanomas, nes lieka tik plikas absurdo faktas be jokios minties prošvaistės, kaip siužetiniame eilėraštyje „Zombis“, tikrame ironijos šedevre, pasakojančiame apie susitikimą su alkanu ir sušalusiu zombiu, ir čia jau net Šekspyras, anot autoriaus, niekuo nepadės. Ar dvasios ramybė išties tokia trapi?

Jis bando pasiskolint galvą mano
Banditas chuliganas žmogžudys

Mūsų gyvenimiška patirtis rodo, kad kova su zombiais dažniausiai beprasmė; užkrėsti popkultūra, politine demagogija, materializmu ir kitokiais kvailybės atributais bei kultais, jie žengia per pasaulį, rydami viską iš eilės ir vienintelį realų savo veiklos produktą palikdami išvietėse. Jie „reikšmingi“ ir galingi, neretai užima svarbius valstybinius postus, jie gali daryti įtaką visuomenės gyvenimui, jiems suteikta visuomeninė erdvė, kurioje jie reiškiasi ir kaip „gyvenimo mokytojai“, jie pasiruošę perauklėti visą pasaulį, jiems išvis nėra nežinomų ar nesuprantamų dalykų. Kur ta jų galios paslaptis? Einsteinas teigė, kad kvailumas, kaip ir Visata, yra begalinis. Štai iš kur ta mistinė zombio galia! Ką žada susitikimas su juo? Kokia ši patirtis? Poetas atsako:

Kažkaip pasikeitė Būtis manoji
Ji tapo ir ledinė ir šalta

Na pagaliau jis keliasi nuo stalo
Sušilęs ir patenkintas sotus
Tegu sau eina ligi kelio galo
Dubičių zombis dar šiek tiek žmogus

Betgi yra dalykų, kurių nesugebės suvirškinti joks zombis, nepriklausomai nuo to, ar paskelbsi zombiams džihadą, ar būsi jiems krikščioniškai atlaidus. Zombis gana išrankus padaras ir neėda to, kas jam gali būti nuodai, tai yra pakeisti jo prigimtį. Jis gali graužti deimantus ir auksą ir kokia mistinė žiurkė, jis gali supirkti visus van Gogho paveikslus, jis gali lyg beždžionės ir povo hibridas puoštis skambiausiais titulais, jis gali bet kurią tiesą užsmardinti demagogija, tačiau jis negali sunaikinti meilės. Tad ir šioje knygoje nemažai meilės lyrikos, kurią poetas skiria savo žmonai. Tai, kas išliks kaip amžinybės dvelksmas, kaip į nieką nekonvertuojama vertybė, kaip dalykas, kurį aplenkia visos infliacijos, gal tik tam, kad tik pabrėžtų jo vertę. Tai atradimas ir karalystė, kuri visada su tavimi, nes be tavęs jos nėra. Tai stabdomas akimirksnis Mefistofelio akivaizdoje, ir tai klystkelis, atvedantis į tą pačią vietą, nes kažkur žingsniuoja tik racionalus protas, kai meilė yra tiesiog šviesa.

Kaip vėjy besiblaškanti plaštakė
Dabar man mylimoji tu esi
Plaštakė saulėj šokanti sirtaki
Šio rudenio akimirka šviesi

(„Sirtaki“)

Tad ištarkime kartu su poetu: „kiekvienas turi savo Dubičius“, kaip skelbiama „Epiloge“. Taip pat jis moko: „gyvenkite ir laužykite tabu“, nes be šito kelio į Dubičius neatrasi. Poeto tekstai ir dailininko darbai pateikia savo versiją, bet šios „išviešintos“ paslaptys nėra universalus atsakymas. Tai tik kelio rodyklė „Dubičiai 0 km“. Taigi eime.

Liko dar šiokia tokia praktinė dalis. Šiais menui ne pačiais palankiausiais laikais knygos leidimą parėmė Šv. Adalberto-LDK-riterių ordinas, kurio garbės maršalas Ričardas Kliučinskas jau visam laikui pasitraukė į savo dangiškus Dubičius, ir liko knygoje, kaip žemiško atminimo ženklas, jam skirta dedikacija. Tačiau Dubičiuose nėra išėjusių ir atėjusių, yra tik susitikę. Čia senovė pavirsta dvasios archeologija, o dabartis – Ikaro sparnais.

– VILIUS LITVINAVIČIUS –